

Geraadpleegde bronnen

Ongepubliceerde bronnen

Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage

Archief van het Kabinet des Konings / der Koningin

Dossierarchief van het ministerie van Financiën

Kabinets- en geheim verbaalarchief van het ministerie van Financiën

Archief A.L. en C.J. de Bruyn Kops

Archief familie Van Dam van Isselt

Archief H.L. Drucker

Archief D. van Eck

Archief I.D. Fransen van de Putte

Archief F.A. van Hall

Archief J. Heemskerk

Archief S. van Houten

Archief familie Lotsy

Archief familie Rochussen

Archief J. Röell

Archief familie Van Tets van Goudriaan

Archief familie Vissering

Archief familie Vrolik

Provinciaal Rijksarchief Noord-Holland

Kabinetsarchief van de Commissaris des Konings / der Koningin

Provinciaal Rijksarchief Zeeland

Archief familie Mathias-Pous-Tak van Poortvliet

Gemeentearchief Amsterdam

Archief familie Boissevain

Archief familie Hacke van Mijnden-Van Tienhoven

Gemeentearchief Dordrecht

Archief familie Blussé van Oud-Alblas

Gemeentearchief 's-Gravenhage

Archief van de Nieuwe of Litteraire Sociëteit de Witte

Universiteitsbibliotheek Amsterdam

Handschriftencollectie

Dagboeken en diverse papieren N.G. Pierson

Van der Mandele Stichting, Leiden

Dagboek en diverse papieren P.P. van Bosse

Gepubliceerde bronnen

Bronpublicaties

- Boogman, J.C., 'De Britse gezant Lord Napier over de Nederlandse volksvertegenwoordiging (in 1860)', *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap* 71 (1957) 186–211.
- Briefwisseling van Nicolaas Gerard Pierson 1839–1909. Uitgegeven door J.G.S.J. van Maarseveen I–IV (Amsterdam z.j. [1990]).
- Dagboeken en aantekeningen van Willem Hendrik de Beaufort 1874–1918. Uitgegeven door J.P. de Valk en M. van Faassen I–II ('s-Gravenhage 1993).
- Duyverman, J.P., *Uit de geheime dagboeken van Aenaes Mackay. Dienaar des Konings 1806–1876* (Houten 1987).
- Haasse, H.S., en S.W. Jackman, *Een vreemdelinge in Den Haag. Uit de brieven van koningin Sophie der Nederlanden aan Lady Malet* (Amsterdam en Antwerpen 1991 (6e dr.)).
- Handelingen van de Eerste Kamer en de Tweede Kamer der Staten-Generaal, met Bijlagen.*
- Hellema, D.W., *Kroniek van een Friese boer. De aantekeningen (1821–1856) van Doeke Wijgers Hellema te Wirdum*. Bewerkt door H. Algra (Franeker 1980 (4e dr.)).
- Horst, D. van der, 'Vergeten herinneringen van een minister van Willem III: F.L. Geerling in zijn gedenkschriften', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 106 (1991), 45–66.
- Jacobs, A., *Herinneringen* (Nijmegen 1978 [1924]).
- Kalma, J.J., 'Briefwisseling J.H. Halbertsma–L.C. Luzac (1843–1847)', *De Vrije Fries* 48 (1968) 138–155.
- Quack, H.P.G., *Herinneringen uit de levensjaren van Mr. H.P.G. Quack 1834–1914* (Nijmegen 1977 [1915]).
- [Rochussen, J.J.,] 'De autobiografie van Jan Jacob Rochussen (1797–1871)', Medegedeeld door R. Reinsma, *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap* 73 (1959) 55–138.
- Rüter, A.J.C., *Rapporten van de gouverneurs in de provinciën 1840–1849 I–III* (Utrecht 1941–1950).
- Schilfgaarde, P. van, 'De liberale politiek in de laatste jaren van Thorbecke', *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap* 75 (1961) 115–146.

- Stokvis, P.R.D., 'Amerikaanse ooggetuigen over het revolutiejaar 1848 in Nederland', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 92 (1977) 394-405.
- Stokvis, P.R.D., 'Some American views of The Netherlands during the Nineteenth Century', *De Negentiende Eeuw* 6 (1982) 59-82.
- Tamse, C.A. (red.), *Koningin Sophie 1818-1877. Jeugdherinneringen in Biedermeierstijl van een Nederlandse vorstin uit Württemberg*. Vertaald door G.A. Kamerlingh Onnes - Barones van Dedem (Zutphen 1984).
- Tamse, C.A. (red.), *Memoires van een enfant terrible. Politieke herinneringen van de Zeeuwse liberale afgevaardigde Mr. Daniël van Eck aan vijfendertig jaar Kamerlidmaatschap, 1849-1884*. Overgedrukt uit het archief uitgegeven door het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen (z.p. 1975).
- Valk, J.P. de, 'Een politiek tableau van Nederland in het voorjaar van 1840. Twee memories van J.W. van den Biesen, hoofdredacteur van het Algemeen Handelsblad, bestemd voor de Prins van Oranje', in: *Nederlandse historische bronnen III* (Amsterdam 1983) 196-229.
- Verslagen van Gedeputeerde Staten uitgebracht aan Provinciale Staten over de toestand van de provincie Noord-Holland* (Haarlem 1851-1936).
- Weitzel, A.W.P., *Maar Majesteit! Koning Willem III en zijn tijd*. De geheime dagboeken van minister A.W.P. Weitzel, bewerkt en ingeleid door Paul van 't Veer (Amsterdam 1968).
- Zanden, J.L. van, 'Den zedelijken en materiëlen toestand der arbeidende bevolking ten platten lande.' *Een reeks rapporten uit 1851* (Groningen 1991).

Periodieken

- De Economist*. Tijdschrift voor alle standen. Tot bevordering van volkswelvaart, door verspreiding van eenvoudige beginselen van staathuishoudkunde (1852-1895)
- De Gids*, nieuwe vaderlandsche letteroefeningen (1840-1895)
- De Liberaal* (1894)
- Sociaal Weekblad* (1887-1895)
- Staatkundig en Staathuishoudkundig jaarboekje* (1849-1869)
- Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek* (1841-1875)
- Vragen des Tijds* (1875-1895)
- De Wespen* (1846)

Tijdsgeschriften

- A, H. van der, [Mr. Adriaan Walraven Engelen] *Herinneringen van vroeger en later leeftijd, en aan gedenkwaaardige land- en tijdgenooten* (Tiel 1884).
- Aanteekeningen van het verhandelde op de vergadering der Vereeniging voor de Statistiek in Nederland, gehouden te Amsterdam, Zaterdag, 8 October 1864* (z.p. 1864).

Aanteekeningen van het verhandelde op de huishoud. vergadering der Vereeniging voor de Statistiek in Nederland, gehouden te Amsterdam, in het loaal: de Keizerskroon, Zaturdag, 16 December, 1865 (z.p. 1865).

Ackersdijck, J., *Nederlands financiën. Nationale schuld* (Amsterdam 1843).

Ackersdijck, J., *Nederlands financiën. Nationale schuld. (Vervolg)* (Utrecht 1843).

Ackersdijck, J., *Over belastingen en bezuiniging* (Utrecht 1849).

Albarda, B., *Het heil van den staat de hoogste wet. Bijdrage tot eene verbeterde staatshuishouding in Nederland* (Leeuwarden 1843).

Amicus, E. De, *Nederland en zijn bewoners* (Utrecht en Antwerpen 1985).

Andringa de Kempnaer, R.L. van, *Eene geschiedkundige bijdrage tot eene juiste waardering der staatkundige gebeurtenissen in Nederland, in de maand maart 1848; vermeldende: de oorsprong van eenige der koninklijke acten en verbindtenissen, – waardoor de intrigues van vroegere en latere raadsliden der kroon, in een helder daglicht worden gesteld. – De gedragslijn der dynastie in dezen, getoetst, aan de eer, de waardigheid en den luister van het koningschap, aan de regtvaardigheid en de Nederlandsche trouw ('s-Gravenhage 1853 (2e dr.))*.

Andringa de Kempnaer, R.L. van, *Licht- en bliksemstralen.* (z.p. z.j. [1853]).

Anker, S. van den, *De Parijsche Commune, een consequente toepassing van het liberalisme ('s-Hertogenbosch 1872).*

Anker, S. van den, *Ter oplossing van de sociale quaestie ('s-Hertogenbosch 1877).*

Anoniem, 'Aan mr. N.G. Pierson', *Vrije Socialist* (27-1-1904).

Anoniem, *Aanwijzing van middelen, om zonder Staats-Bankroet of Income-tax, de bestaande te korten te dekken en jaarlijks vier millioen af te lossen* (Amsterdam 1843).

Anoniem, *Antwoord aan den Graaf van Rechteren, op zijne brochure: De staatskundige strekking van de verwerping der wet tot regeling van 's rijks openbare schuld, door den schrijver van De evenredigheid der standen als kiescollegien voor de Provinciale Staten* (Zutphen 1843).

Anoniem, *Bedenkingen omtrent de mogelijkheid eener regelmatige invordering van sommige belastingen, bij wijze van hoofdgeld; briefswijze medegedeeld aan den schrijver van het antwoord op den vraag: kunnen dan de inkomsten der schatkist niet verzekerd worden, zonder den Nederlandschen handel te bederven* (Amsterdam 1820).

Anoniem, *Bedenkingen over de Nederlandsche financiën* (Amsterdam 1831).

Anoniem, *Bedenkingen tegen het ontwerp van wet, ingekomen in de zitting der Tweede Kamer van Maandag 24 Februarij 1851, tot heffing eener belasting op de renten van kapitalen, niet bestaande in onroerend goed, noch aangelegd tot eenige tak van nijverheid, benevens plan eener opklimmende belasting op de inkomsten* (Rotterdam 1851).

Anoniem, *Beknopte doch zakelijke geschiedenis van het wetsontwerp tot heffing van eene belasting op de bezittingen, en op de inkomsten van ambten, wachtgeldten en pensioenen. Aangeboden aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, in de zitting van den 19 Julij 1848. Toegelicht door de daartoe betrekkelijke officiële bescheiden,*

ophelderingen en beraadslagingen ('s-Gravenhage 1848).

Anoniem, *Belasting op de levensmiddelen, bezwarend voor de behoeftigen* (Amsterdam 1846).

Anoniem, *Beschouwingen over de belastingen en andere finantiële onderwerpen, door den schrijver van beschouwingen over den constitutionelen regeringsvorm, vooral in betrekking tot Nederland* (Haarlem 1872).

Anoniem, *Beschouwingen over den financielen toestand des vaderlands, in verband met de verworpene wet tot regeling der openbare schuld en de gewijzigde financiële voordragten* ('s-Gravenhage 1843).

Anoniem, *Betoog dat door een belasting op de huurwaarde en door afschaffing der accijnzen, patenten en personeele belasting, het rijk in zijne behoeften kan voorzien* (Haarlem 1843).

Anoniem, *Brief aan een lid van ... door een Burgerman over de belastingen en meer* (Utrecht 1876).

Anoniem, *De aanhangige belastingvoorstellen toegelicht door een kiezer* (Haarlem 1892).

Anoniem, *De belastingen, de ambtenaren en de belastingschuldigen, in onderling verband beschouwd. Een woord aan velen* (Groningen 1857).

Anoniem, *De crisis en de toekomst der liberale partij* (Culemborg 1876).

Anoniem, *De financiën van Nederland meer bepaaldelijk over het tijdvak van 1840-1844, in verband beschouwd met de verrigtingen van wijlen den heer J.J. Rochussen, als hoofd van het departement van financiën* ('s-Gravenhage 1871).

Anoniem, *De geheel nieuwe Minister van Finantiën* (Gulpen 1876).

Anoniem, *De inkomstenbelasting, beschouwd door een grondeigenaar* (Amsterdam 1871).

Anoniem, *De plaatselijke directe belasting te Rotterdam, uitsluitend ten behoeve der belastingschuldigen toegelicht en opgehelderd* (Rotterdam 1856).

Anoniem, (Seriakus Speer), *De studenten en de nieuwe belasting. Een zang des tijds* (Leiden 1856).

Anoniem, *De voorgedragen belasting op de bezittingen, aan staathuishoudkunde en grondwet getoetst* (Leiden 1848).

Anoniem, *Een antwoord op de vraag van Mr. J. van Kuyk. Hoe mogen de belastingen zijn? Door een kiezer* (Amsterdam 1855).

Anoniem, *Een woord aan de Amsterdamsche Kiezers. De verkiezing van 3 november* (z.p. z.j. [1861]).

Anoniem, *Een woord over de belasting voorstellen, door een oud-lid van de Staten-Generaal* (Amsterdam 1884).

Anoniem, *Een woord over de finantiële mededeelingen der regeering aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal* (Rotterdam 1866).

Anoniem, *Het Nieuwe Ministerie (Financiën). Door een staatsman in ruste* (Rotterdam z.j. [1888]).

Anoniem, *Het personeel als belasting beschouwd, in verband met het nieuwe ontwerp van wet dienaangaande* (Deventer 1858).

- Anoniem, *Hoe zijn eigen partij over den Heer van Bosse denkt* (z.p. z.j. [’s-Gravenhage 1866]).
- Anoniem, *Iets over de toepassing eener belasting op de inkomsten, in verband beschouwd met de afschaffing van die op het personeel en patentregt* (Amsterdam 1843).
- Anoniem, *Iets over de verkiezingen. Door een lid van de Staten-generaal aan zijne ambtgenooten medegedeeld* (Tiel 1840).
- Anoniem, *Iets over het door den heer C. Mulder ontworpen plan van een belastingstelsel* (Amsterdam 1835).
- Anoniem, *In de Tweede Kamer. Portretten* (Sneek 1881).
- Anoniem, *Mississippi! Nederlands tegenwoordige financiële nood; Nederlands aanspraken op krediet; reddingsmiddel. Door den schrijver der financiële vertoogen in de Arnheemsche Courant* (Arnhem 1839).
- Anoniem, *Nieuwe denkbbeelden omtrent een hervormd belastingstelsel voor het Rijk en de gemeenten, met verligting van lasten en vermeerdering van opbrengst* (’s-Gravenhage 1857).
- Anoniem, *Onpartijdige beoordeeling van eenige punten, voorkomende in eene brochure, onder den titel: wederlegging van iets over de financiële aangelegenheden van het Rijk, door J. Kruseman, Oud Directeur der Middelen en Domeinen van Nederlandsch Indië, Inspecteur bij het Ministerie van Marine en Koloniën* (’s-Gravenhage 1841).
- Anoniem, *Ontwerp van een stelsel van verminderde belasting, uit hetwelk ieder Nederlander, ook de minstkundige zich duidelijk kan overtuigen dat al zijne lasten en belastingen, op eene zeer eenvoudige, billijke en heilzame wijs zoo belangrijk kunnen worden verligt, dat daaruit eene voor allen goedkoope en vrije samenleving moet ontstaan* (Rotterdam 1841).
- Anoniem, *Ons belastingstelsel* (Leiden 1889).
- Anoniem, *Onvooringenomen opmerkingen, tot toelichting van ’s lands financieel herstel, briefswijze medegedeeld I-IV* (Amsterdam 1843-1844).
- Anoniem, *Over de financiële ongelegenheid van sommige gemeenten, in verband met eene partieele herziening van het Belastingstelsel* (z.p. z.j. [1857]).
- Anoniem, *Over eene radicale herziening der belastingstelsels voor het rijk en de gemeenten* (Leiden 1856).
- Anoniem, ‘P.P. van Bosse’, *Eigen Haard* (1879) 157.
- Anoniem, *Politieke photographien van de aftredende leden der Tweede Kamer* (Sneek 1879).
- Anoniem, *Proeve van een gewijzigd stelsel van directe belastingen in Nederland. Opgedragen aan de Leden der Eerste en Tweede Kamer der Staten Generaal door N. Inconnu* (z.p. z.j. [1872]).
- Anoniem, *Proeve van wet tot heffing van eene algemeene inkomstenbelasting* (Amsterdam 1880).
- Anoniem, *Rente-belasting. De belasting-maatstaf in het aanhangig wets-ontwerp* (Utrecht 1880).

- Anoniem, *Stelsel van belasting en van verkiezing. Door een stuurman aan wal* (Rotterdam z.j. [1885]).
- Anoniem, *Verordening op de heffing van eene plaatselijke directe belasting te Amsterdam* (z.p. 1856).
- Anoniem, *Vrijmoedige gedachten over de wet op de bezittingen en inkomsten, en daarmee gepaard gaande vrijwillige geldleening en bijdragen. Opgedragen aan de middelklasse in Nederland. Door een lid derzelve* (Amsterdam 1844).
- Anoniem, *Wat is thans noodig tot heil van ons vaderland? Een ernstig woord aan mijne landgenooten onder den druk des tijds* (Amsterdam 1848).
- Anoniem, *Welke moet de houding zijn van de liberale partij, tegenover de nieuw optredende regering? Een ernstige vraag gesteld en beantwoord door een pur-sang-liberaal* ('s-Gravenhage 1874).
- Asmodée, *De Heer Jan Jacob Rochussen en zijn factotum bij de verkiezingen te Amsterdam op 3 november. Een stukje uit de oude doos opgerakeld door Asmodée* (Amsterdam z.j. [1864]).
- Asmodée, *Een standbeeld in een zak* (Amsterdam 1854).
- Asmodée, *Van Hall weer aan 't laadtje. Oud en nieuw* (Amsterdam 1854 (2e dr.)).
- Assen, A. van, *Hervorming van ons belastingstelsel* (Amsterdam 1867).
- Augur, *Van het Haagsche Binnenhof. Parlementaire schetsen* (Amsterdam 1901).
- Aulnis de Bourouill, J. d', *Het kathedersocialisme* (Utrecht 1878).
- Aulnis de Bourouill, J. d', *Het gewijzigd Wetsontwerp over het kiesrecht* (Utrecht 1894).
- Aulnis de Bourouill, J. d', *Eenige bladzijden uit de geschiedenis der liberale partij sedert 1887* ('s-Gravenhage 1897).
- Aulnis de Bourouill, J. d', *Mededeelingen omtrent de vermogensbelastingen in de kantons van Zwitserland* (Utrecht 1892).
- Bakker, J., *Belastinghervorming en bezuiniging* (Groningen 1886).
- Batavus, *Ons belastingstelsel getoetst aan de eischen van vrijheid, recht en billijkheid* (Hoogeveen 1884).
- Beaufort, W.H. de, *Grondwetsherziening. Rede, uitgesproken in de vergadering der Amsterdamsche kiesvereeniging 'Burgerplicht', den 31 Januari 1887* (Haarlem 1887).
- Beaufort, W.H. de, *Aan de Kiezers tot voorlichting* ('s-Gravenhage 1894).
- Betz, G.H., *De plaatselijke belastingen, met betrekking tot de voorstellen der regering* (Rotterdam 1858).
- [Betz, G.H.,] *Politieke beschouwingen* ('s-Gravenhage 1867).
- Bevervoorde, A. van, *Levensschets van Z.E. J.J. Rochussen* ('s-Gravenhage 1845).
- Bloem, J.C., *De afschaffing der plaatselijke verbruiksbelastingen, hare geschiedenis en gevolgen* ('s-Gravenhage 1875).
- Bloem, J.C., *Een woord over de middelen tot herstel van het evenwicht tusschen 's Rijks Inkomsten en Uitgaven* ('s-Gravenhage 1883).
- Blok, B., *Veertig jaar op de tribune. Parlementaire indrukken en herinneringen* ('s-Gravenhage 1901).
- Boer, W.R., en E.W.J. Six tot Oterleek, *Over plaatselijke belastingen; eene staathuishoudkundige proeve* (Utrecht 1850).

- Boissevain, G.M., *De jongste belastinghervorming in Nederland in verband met de geschiedenis van 's Rijks financiën sedert de Grondwetsherziening van 1848* (Amsterdam 1894).
- Boissevain, J.H.G., *Wat blijft ons Nederlanders bij de maatregelen der regering te doen over? Een woord, aan allen die het wél meenen met den Staat* (Arnhem 1844).
- Bok, W.P.J., *De belastingen in het Nederlandse Parlement van 1848–1888* (Haarlem 1888).
- Boneval Faure, R. van, 'Levensbericht van Mr. Floris Adriaan Baron van Hall', *Levensberichten der afgestorvene medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* (Leiden 1868) 137–195.
- Bosch, J. van den, *Onderzoek naar de beginselen, waaraan de bezuinigingen en hogere belastingen behooren getoetst te worden, en naar doelmatige middelen, die deze zouden kunnen vervangen* ('s-Gravenhage en Amsterdam 1843).
- Bosch, J. van den, *Vervolg van het onderzoek naar de beginselen, waaraan de bezuinigingen en hogere belastingen, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor 1844 en 1845 voorgedragen, behooren getoetst te worden, en naar doelmatige middelen, die deze zouden kunnen vervangen* ('s-Gravenhage en Amsterdam 1843).
- Bosch, J. van den, *Tweede vervolg van het onderzoek naar de beginselen, waaraan de bezuinigingen en hogere belastingen behooren getoetst te worden, en naar doelmatige middelen, die deze zouden kunnen vervangen* ('s-Gravenhage en Amsterdam 1844).
- Bosch Kemper, J. de, *Geschiedkundig onderzoek naar de armoede in ons vaderland, hare oorzaken en de middelen, die tot vermindering zouden kunnen worden aangewend* (Haarlem 1860 (2e dr.)).
- Bosse, P.P. van, *Aan onze medekiezers!* (Hoogezand en Sneek 1855).
- Bosse, P.P. van, *Eene practische beschouwing van het restitutiestelsel* ('s-Gravenhage 1875).
- Bouricius, L.G., *Gedachten over de accijnsen en de directe belastingen en over eene belasting op de inkomsten. Verzameling van eenige artikelen uit de Utrechtsche Courant en vervolg op dezelve* (Utrecht 1848).
- Broens Jr., G., *Vrije handel en hervorming van belastingen* (Amsterdam 1862).
- Bruinsma, V., *Overtuigen en opwekken. Rede ter bevordering van de samenwerking der verschillende democratische groepen* (Leeuwarden 1889).
- Bruinsma, V., *Wat de werkmán aan belasting betaalt* (z.p. 1889).
- Bruinwold Riedel, J., *De kleine huishouding en de groote huishouding des volks, in hun onderling verband* (Ouderkerk z.j. [1892]).
- Bruyn Kops, J.L. de, *Beginnels van staathuishoudkunde I–II* (Amsterdam 1873 (5e herz. en verm. dr.)).
- Buijs, J.T., *De Nederlandse staatsschuld sedert 1814. Vier voorlezingen gehouden in de afdeeling koophandel der maatschappij Felix Meritis te Amsterdam, op 22 en 29 Januarij, 5 en 12 Februarij 1857* (Haarlem 1857).
- Buijs, J.T., 'De vruchten van een tiendaagschen veldtocht', in: J.T. Buijs, *Studiën over staatkunde en staatsrecht I–II* (Arnhem 1894 [1872]) I, 468–497.

- Buijs, J.T., 'Levensbericht van Mr. S. Vissering', *Levensberichten der afgestorvene medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden* (Leiden 1891) 116-155.
- Cohen Stuart, A.J., *Bijdrage tot de theorie der progressieve inkomstenbelasting* ('s-Gravenhage 1889).
- Cort van der Linden, P.W.A., *De oorzaken der malaise* (Groningen 1885).
- Cort van der Linden, P.W.A., *De voorgestelde kapitaalbelasting* (Amsterdam 1892).
- Cort van der Linden, P.W.A., *Richting en beleid der liberale partij* (Groningen 1886).
- Costa, I. da, *Rouw en trouw* (Haarlem 1849).
- Cremer, J.J., *Fabriekskinderen. Een bede, doch niet om geld*. Voordracht. Ingeleid en toegelicht door Henk Eijssens (Schoorl 1988 (2e dr.) [oorspr. Arnhem 1863]).
- Croll, C., *Nog altijd 'in het moeras'. De politiek der liberalen en de belastingvoorstellen* (Drieborg 1892).
- Dam van Isselt, E.W. van, *Een woord aan mijne landgenooten* ('s-Gravenhage 1848).
- Dedem, W.K. van, *Lezing van Mr. W.K. van Dedem in de Algemeene Vergadering van de Centraal-liberale Kiesvereniging in het kiesdistrict Hoorn* (Hoorn 1891).
- Deventer, C.Th. van, 'Een eereschuld', in: C. Fasseur (samenst.), *Geld en geweten. Een bundel opstellen over anderhalve eeuw Nederlands bestuur in de Indonesische archipel* 1-11 ('s-Gravenhage 1980) 1, 186-199.
- Diepen, A., *Mr. N.G. Pierson en de sociale quaestie* (Gorinchem 1887).
- Domela Nieuwenhuis, F., *Wat is de toekomst onzer middenklasse? Een waarschuwend woord* ('s-Gravenhage 1891).
- Donker Curtius, D., *Orde* (Arnhem 1839).
- Donker Curtius, D., *Proeve eener nieuwe Grondwet* (Arnhem 1840).
- Drieling, F.H.C., *De voorgedragene wet eener geldleening, en daarmede gepaard gaande belasting op de bezittingen en inkomsten, in verband met den toestand des vaderlands* ('s-Gravenhage en Amsterdam 1844).
- Drieling, F.H.C., *Ernstige aanmaning tot deelneming in de drie percents leening* ('s-Gravenhage en Amsterdam 1844).
- Duintjer, J.J., *Mr. N.G. Pierson en de sociale kwestie* (Apeldoorn 1887).
- Eck, A. van, *Een woord over de plannen van den Minister van Financiën, met betrekking tot de herziening van het belastingstelsel* (Gorinchem 1862).
- Elias Schovel, A.G.A., *Drankbelasting en drankbestrijding* ('s-Gravenhage 1887).
- Elias Schovel, A.G.A., *Onze gesplitste inkomstenbelasting. Geschiedenis en kritiek* 1-11 ('s-Gravenhage 1895).
- Engels, P.H., *De belastingen en de geldmiddelen van den aanvang der Republiek tot op heden* (Utrecht 1862).
- Farncombe Sanders, A.J.W., *Effectenbelasting. Bedenkingen tegen het aanhangige wetsontwerp in verband met ons belastingstelsel* (Utrecht 1879).
- Fievez, H.L., *De staats-financiën, beschouwingen over haar beheer en hare verantwoording* ('s-Gravenhage 1849).
- Fievez, H.L., *Mijn antwoord op de critiek van mijn ambtgenoot* ('s-Gravenhage 1849).

- Fockema, D., *Proeven betrekkelijk de staats-huishouding in Nederland* (Leeuwarden 1834).
- [Fokker, G.A.,] *De grondwetsherziening en de belastingen. Een woord aan mijne stadgenooten die van handenarbeid leven* (Middelburg 1848 (3e dr.)).
- [Fransen van de Putte, J.,] *Beschouwingen betreffende den aard en de strekking, benevens de wijze van toepassing van den hoofdelijken omslag, in verband met en getoetst aan het beginsel daaraan toegekend. Vervat in een brief aan den Raad der gemeente Goes* (z.p. 1857).
- Frowein, P.C.F., *Bijdrage tot een Program der vooruitstrevend-liberalen* (Amsterdam 1891).
- Frowein, P.C.F., *Nog eens algemeen stemrecht* (Amsterdam z.j. [1881]).
- Gleichman, J.G., *Opmerkingen over den Politieken toestand van het oogenblik. Rede op 13 Januari 1891 uitgesproken in de Kiesvereeniging 'Amstels Burgerij' te Amsterdam* (Amsterdam 1891).
- Goeman Borgesius, H., *De beteekenis van den verkiezingsstrijd* ('s-Gravenhage 1886).
- Goeman Borgesius, H., *De belasting op bedrijfs- en andere inkomsten. Wet van 2 October 1893 (Staatsblad no. 149), met inleiding en aantekeningen naar aanleiding van de gewisselde stukken en beraadslaging* (Haarlem 1893).
- Gogel, I.J.A., 'Memorie over de belastingen en inkomsten in het Koninkrijk der Nederlanden, in 1820', in: I.J.A. Gogel, *Memoriën en correspondentiën, betrekkelijk den staat van 's rijks geldmiddelen in den jare 1820*. Uitg. J.M. Gogel (Amsterdam 1844) 34-103.
- [Hall, F.A. van,] *Belasting op de rente van de nationale schuld. Belasting op de inkomsten* (Amsterdam 1841).
- Hall, F.A. van, *De uitkomst bevestigt de finantieele opgaven door den minister van finantiën in 1860 gedaan* ('s-Gravenhage 1861).
- Hall, F.A. van, *De wettigheid van den maatregel omtrent de uitgestelde schuld gehandhaafd* (Amsterdam 1841).
- Hall, F.A. van, *Een woord over de voorgestelde belasting op de bezittingen* (Amsterdam 1848 (2e dr.)).
- Hall, F.A. van, *Proeve van een onderzoek omtrent de schuld van het Koninkrijk der Nederlanden aan zijne medeburgers aangeboden* (Amsterdam 1840).
- Hamel, G.A., van, 'Levensbericht van Mr. G. van Tienhoven', *Levensberichten der afgestorven medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden* (Leiden 1916), 312-372.
- Heim, H.J. van der, *Aantekeningen op de staatsbegrooting voor 1872 en de finantieele regerings-voorstellen* ('s-Gravenhage 1871).
- Heim, H.J. van der, *Belasting en leening* ('s-Gravenhage 1878).
- Heim, H.J. van der, *Finantieele aantekeningen* ('s-Gravenhage 1878).
- Heim, H.J. van der, *Gemeente-belastingen. Brief aan Mr. J.L. de Bruyn Kops* (Amsterdam 1864).
- Heim, H.J. van der, 'Levensschets van Mr. Johan Adriaan Baron van der Heim van Duyvendyke', *Levensberichten der afgestorvene medeleden van de Maatschappij*

- der Nederlandsche Letterkunde* (Leiden 1872) 119–140.
- Heldring, O.G., *Noodkreet over de belasting op het gemaal en den hoogen prijs van het brood* (Amsterdam 1846).
- Heynsius, A.H.J., *De voorgestelde belasting op de inkomsten uit vermogen* (Amsterdam 1892).
- Hoëvell, W.R. van, *Een blik op het leven van Gerardus Henri Betz* (Zaltbommel 1868).
- Hoogenhuyze, D.P. van, *De beschouwingen over het beheer en de verantwoording der staats-financien, van den Referendaris H.L. Fievez, aan onze ware belangen getoetst* ('s-Gravenhage 1849).
- Hora Siccama, O.W., *Beschouwingen over de staats-uitgaven, naar aanleiding van het verslag van den raad der ministers aan Z.M. den Koning, van den 13den november 1848* ('s-Gravenhage 1848).
- Houten, S. van, *Antwoord op de brochure 'De verordening op den Hoofdelijken Omslag in de Gemeente Groningen van den 2 December 1865, getoetst aan het beginsel van eene evenredige belasting'* (Groningen 1866).
- Houten, S. van, *Beschouwingen over de plaats der inkomstenbelasting in het belastingstelsel. Redevoering den 29 december 1870 uitgesproken in Felix Meritis, afd. koophandel* (Amsterdam z.j.).
- Houten, S. van, *De toekomst onzer finantien. De noodzakelijkheid en uitvoerbaarheid eener doortastende hervorming in ons belastingstelsel aangewezen* (Groningen 1869).
- Houten, S. van, *Liberaal of vrijzinnig / sociaal-democraat* ('s-Gravenhage 1899).
- Houten, S. van, *Vijfentwintig jaar in de Kamer (1869–1894)* I–V (Haarlem 1903–1915).
- Houten, S. van, *Wat nu?* ('s-Gravenhage 1888).
- Jeronymus [W.R. van Hoëvell], *'Eene epidemie op Java, en de cholera in Nederland', in: C. Fasseur (samenst.), Geld en geweten. Een bundel opstellen over anderhalve eeuw Nederlands bestuur in de Indonesische archipel* I–II ('s-Gravenhage 1980) I, 155–162.
- Jonge, W.D. de, *Plan van eene vereffening der schulden van het Koninkrijk der Nederlanden, tot voorkoming eener belasting op de bezittingen, het middel aanwijzende, om de te korten en vlottende schulden, zoo mede de overgeblevene schuld aan de Handelmaatschappij, te dekken of af te lossen, en tevens eene doorgaande amortisatie van 's Lands gevestigde schulden daar te stellen, alles gepaard met eene dadelijke en aanzienlijke vermindering van den jaarlijkschen renten-last* (Zierikzee 1848).
- [Katz, S.,] *Staatsschulden. Een waarschuwend woord, tot alle belanghebbenden gerigt* ('s-Gravenhage 1867).
- Kelderman, W., *Eenige grondige bewijzen tegen het plan van perceelswijze belasting, ontworpen door C. Mulder te Amsterdam, in het kort aantoonende waarom deze en op gelijke leest geschoeide ontwerpen onuitvoerbaar, nadeelig voor de werkende klasse van ingezetenen, en gevaarlijk voor het wezenlijk belang der natie zijn* (Amsterdam 1835).
- Kerkhoven, T.J., *Iets over de stedelijke accijnsen, te Amsterdam. Uitgegeven ten voordeele van de algemeene Armen dezer Stad* (Amsterdam 1855 (2e dr.)).

- [Kerkhoven, T.J.,] *Iets over een veranderd belasting-stelsel, in het koninkrijk der Nederlanden. (Uitgegeven ten voordeele der algemeene armen)* (Amsterdam 1848).
- Kolff, A.H. van der, *Opmerkingen omtrent den geldelijken toestand van Nederland in de 19^e eeuw* (Amsterdam 1901).
- Koster, W., *Progressief liberalisme. Voordracht gehouden in de Algemeene Vergadering der Vrijzinnige Centrale Kiesvereniging voor het District Hilversum, op 1 April 1891* (Amsterdam 1891).
- Kruseman, J., *De bedrijfsbelasting. Wet van 2 October 1893 tot heffing eener belasting op bedrijfs- en andere inkomsten* (Utrecht 1894).
- Kruseman, J.D., *Adres, aan Zijne Majesteit den Koning, bevattende het voorstel om geene belasting op de bezittingen en inkomsten te heffen, maar door uitgifte van kas-biljetten in de behoefte van 's lands schatkist voor het loopend jaar te voorzien* ('s-Gravenhage 1848).
- Kuyk, J. van, *Hoe mogen de belastingen zijn?* (Amsterdam 1854).
- Kuyper, A., *'Ons Program'* (Amsterdam 1892 (3e herz. dr.)).
- Kuyper, J., *Mijne carrière en mijne kijkjes in de wereld* ('s-Gravenhage 1893).
- Lennep, J. van, *Brief van Mr. J. van Lennep aan den Heer Joan Muller* (Amsterdam 1848).
- Leroy Beaulieu, P., *Het arbeidersvraagstuk der negentiende eeuw. Met eene voorrede en aantekeningen van N.G. Pierson* (Haarlem 1874).
- Levy, I.A., *De census-vraag. Een bezwaarschrift* (Amsterdam 1873).
- Levy, I.A., *De moderne levensbeschouwing van Mr. J. Kappeyne van de Coppello* ('s-Gravenhage 1875).
- Levy, I.A., *Een tweesprong. Advies in zake de Liberale Unie* ('s-Gravenhage 1885).
- Levy, I.A., *Oorzaken en gevolgen. Inleidend woord tot het jongste adhaesie-besluit der Amsterdamse kiesvereniging Burgerpligt* (Amsterdam 1874).
- Lion, J., *Mr. Floris Adriaan van Hall en De Constitutioneel. Een ernstig woord aan mijne Landgenooten* (Amsterdam 1856).
- Lipman, S.P., *Wederlegging van het stelsel van den Heere Gijsbert Karel van Hogendorp, omtrent de Belgische aangelegenheden* (Amsterdam 1830).
- Lijnden van Hemmen, W.J.E. van, *Een woord over den invloed der belasting van de eerste levensbehoeften op het pauperisme in Nederland* (Tiel 1846).
- Mees, H.N., *Inkomsten-belasting of straatgeld voor Rotterdam* (z.p. [Rotterdam] 1892).
- Mees, M., *Bedenkingen tegen de effectenbelasting* (Rotterdam 1879).
- Mees, M., *Een woord over de belasting op het inkomen* (Rotterdam 1879).
- Mees, W.C., *Opmerkingen omtrent gelijke verdeling van belasting* (Amsterdam 1874).
- Meeter, E., *Holland. Kranten, kerkers en koningen* (Amsterdam 1966 [Londen 1857]).
- Meyroos, A., *Onze gemeente-financien* (Amsterdam 1897).
- Minne, J. van der, *Proeve van billijker verdeling onzer belastingen op productieven grondslag* (Zevenbergen 1879).
- Mohrman, G.T., *Geen belasting meer op de boter!!! Tijdzang, gekomponeerd in een der pakhuizen van den Christelijk-historisch-groenen minister van justitie, Mr. G.L.L. van der Brugghen, en Amstels vrouwen toegezongen* (Amsterdam 1857).

- Mohrman, G.T., *Geen belasting op de crinoles! Maar ook geen ekwivalenten meer! Ontwerp van een belasting-wet op de vlasbaarden, vrijgezellen, renteniers, bankroetiers en minister-pensioenen: het nieuwe ministerie ingediend door een vaderlandslievend vriend der vrouwen en in rijm gebracht* (Amsterdam 1858).
- Mulder, C., *Ontwikkeling van het belastingstelsel van C. Mulder, bevattende de aan Z.M. den Koning opgezonden plannen en de antwoorden van Z.E. den Minister van Financiën op dezelve; benevens een vertoog over de uitvoerbaarheid en de voordeelen, welke hetzelfde der Nederlandsche natie aanbiedt* (Amsterdam 1836).
- Mulder, C., *Plan van een belastingstelsel, volgens hetwelk in alle staatsbehoeften kan worden voorzien, alleen uit den opbrengst der belasting op de gebouwde en ongebouwde eigendommen, en waardoor alle andere drukkende Rijksbelastingen kunnen afgeschaft worden; behalve die, welke noodzakelijk zouden bevonden worden, tot instandhouding der inlandsche nijverheid, en volgens welk Plan men tevens in 17 of 25 jaren 's rijks schulden zoude kunnen vernietigen* (Amsterdam 1835).
- Muller, H., *Het standpunt der radicalen bij de kamerverkiezingen in Juni 1891. Voordracht, gehouden in de Kies-Vereeniging 'Amsterdam', te Amsterdam, den 23n Februari 1891* (Amsterdam 1891).
- Muller, J., *Wat Nederland behoeft behalve grondwetherziening* (Amsterdam 1848).
- Nagtglas, F., *Wat het was en hoe het werd. Een blik op het maatschappelijk leven in de laatste zestig jaren* (Utrecht 1894).
- Netscher, F., *In en om de Tweede Kamer. Parlementaire portretten en schetsen* (Amsterdam 1889).
- Nierop, A.S. van, *De census-vraag. Inleiding tot het debat in de Kiesvereeniging Burgerpligt, op 10 februari 1873* (Amsterdam 1873).
- Nierop, F.S. van, *De bestrijding van het tekort* (Amsterdam 1883).
- Nieuwenhuis, J.A., *Uit den tijd der voortrekkers* (Amsterdam 1927).
- Oeveren, L. van, *Ontstaan, beginselen en program der Vrijzinnig-democratische partij* (Leiden z.j. [1902]).
- Ortigao, R., *Holland 1883* (Utrecht en Antwerpen 1964).
- Oude, D. de, *Neêrlands behoud of plan tot het invoeren van een belasting op de inkomsten, ter vervanging van al thans ten behoeve van den staat geheven wordende belastingen* (Middelburg 1849).
- [Philippona, L.,] *Ons belastingwezen aan recht en billijkheid getoetst* (Amsterdam 1876).
- Pierson, N.G., *De sociale quaestie. Nuts-lezing* (Amsterdam 1887).
- Pierson, N.G., *Grondbeginselen der staathuishoudkunde* (Haarlem 1886 (2e herz. dr.)).
- Pik, J., *Belastingprojecten. De wetsvoorstellen-Goeman Borgesius C.S.* (Groningen 1889).
- Proces-verbaal van het Sociaal Congres, gehouden te Amsterdam den 9, 10, 11, 12 November 1891* (Amsterdam 1892).
- Rechteren, J.H. van, *Beschouwingen over eene vereenvoudigde huishouding der staat, en de daardoor mogelijke vermindering der uitgaven, in verband met de door de*

- regering ontworpen staatsbegroting over 1844 en 1845 voor het Koninkrijk der Nederlanden, benevens voorstellen tot eene verbeterde verdeeling der lasten, tot verligting der bezwaren van de mindere klassen van ingezetenen in dit rijk (Zwolle 1843).
- Rechteren, J.H. van, *De staatkundige strekking van de verwerping der wet tot regeling van 's rijks openbare schuld* ('s-Gravenhage 1843).
- Rees, O. van, *Redevoering over de Staathuishoudkundige geschiedenis van Nederland* (Zutphen 1858).
- Rochussen, W.F., *De theorie der inkomstenbelasting* ('s-Gravenhage 1889).
- Roest van Limburg, T.M., *Ontwerp van regtstreeksche verkiezingen en samenstelling der Staten-Generaal in Nederland* (Arnhem 1839).
- [Rovere van Breugel, J.J. de,] *Bedenkingen op de voorgedragen ontwerpen van wet tot heffing eener belasting op de renten van kapitalen, niet bestaande in onroerend goed, noch aangelegd tot eenigen tak van nijverheid en tot wijziging en aanvulling der wet op het zegelrecht* (Zaltbommel 1851).
- [Rovere van Breugel, J.J. de,] *Bedenkingen over de belastingen op het inkomen of de bezittingen der ingezetenen en over andere staatsinkomsten* ('s-Gravenhage 1843).
- [Rovere van Breugel, J.J. de,] *De grondwets-herziening en ons belastingstelsel. Aantekeningen op een aldus getiteld betoog, voorkomende in De Gids, voor september 1848* ('s-Gravenhage 1849).
- Royaards, H.J., 'Levensbericht van Jonkhr. Mr. H.J. Baron van Doorn van Westcapelle', *Handelingen der jaarlijksche algemeene vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden* (z.p. 1853) 81–99.
- Schaepman, H.J.A.M., *Een katholieke partij. Proeve van een program* (Utrecht 1883).
- Sickenga, F.N., *Geschiedenis der Nederlandsche belastingen sedert het jaar 1810 1–11* (Utrecht 1883).
- Straaten, C.J. van, *Een ernstig woord over de onderwerpen van den dag: belasting, pauperisme, landverhuizing* (Tiel 1846).
- [Stuart, J.,] *Gedachten over de voorziening in de behoeften van den staat, de tot dusverre daartoe gebezigde middelen of belastingstelsels* (Amsterdam 1840).
- Tak van Poortvliet, J.P.R., *Redevoering van den heer Mr. J.P.R. Tak van Poortvliet in het Lokaal 'Eensgezindheid' te Amsterdam, op den 13n October 1884* (z.p. z.j. [1884]).
- [Teding van Berkhout, P.,] *De belastingen in Nederland* (Deventer 1855).
- Tollens, H., *Bij 's Konings begrafenis. Den 4den April 1849* ('s-Gravenhage 1849 (3e dr.)).
- Treub, M.W.F., *De ontwikkeling der staathuishoudkunde tot sociale economie* (Amsterdam 1896).
- Treub, M.W.F., *De radicalen tegenover de sociaal-democratische partij in Nederland. Voordracht gehouden op maandag 26 januari 1891 in de afdeeling Amsterdam van den Sociaal-Democratischen Bond* (Amsterdam 1891).
- Trosée, J., *Wat wil de radicale partij?* ('s-Hertogenbosch 1892).
- Tuuk, C. van der, *'s Lands behoudenis! Tweede en voornaamste stap* (Amsterdam 1841).

- [Tuuk, C. van der,] *Nieuwe denkbeelden omtrent een hervormd belastingstelsel voor het Rijk en de gemeenten verligting van lasten en vermeerdering van opbrengst* ('s-Gravenhage 1857).
- Verwer, J., *Self-government der maatschappij, op het gebied van belastingen* (Amsterdam 1882).
- Vliet, L. van (e.a.), *De Volksbode. Bijdragen ter bevordering van volkomene handelsvrijheid en van vermindering en billijker omslag der belastingen* (Amsterdam 1846).
- Vliet, L. van, *Een woord aan Neêrlands gegoeden* ('s-Gravenhage 1848).
- Vliet, L. van, *Bezuiniging; belasting-hervorming; geen belasting op de bezittingen* ('s-Gravenhage 1848).
- Vogelsang, A., *Iets over de afschaffing der accijnzen en de heffing van hoofdelijke omslagen voor het rijk* (Dordrecht 1847).
- Voorthuijsen, E. van, *Over het invoeren en afschaffen van accijnzen. Een staathuishoudkundige proeve* (Utrecht 1851).
- Vreede, G.W., *Levensschets* (Leiden 1883).
- Vreede, G.W., *Onze volksgeest, vóór en na de grondwetherziening van 1848. Teekenen des tijds. Eischen van het oogenblik* (Utrecht 1870).
- Warin, A., *Schets tot eene wet ter verbetering van 's lands-financien* ('s-Gravenhage en Amsterdam 1843).
- Weeveringh, J.J., *Onze financiën en de weelde in de huishouding van den staat. Geen tijdelijke belastingen maar bezuiniging; geen geldleening, dan in verband met de conversie onzer nationale schuld* (Haarlem 1883).
- Wibaut, F.M., *Levensbouw. Memoires* (Amsterdam 1936).
- Wiercx, M.P.H., *De politieke balans, 1888-1891. Redevoering, gehouden te Oegstgeest op 31 Januari 1891, in de Kiesvereeniging Volksbelang* ('s-Gravenhage 1891).
- Woelderens, C.L. van, *De volksopvoeding en armverzorging, beschouwd als het zekere redmiddel in den financielen toestand des vaderlands* (Arnhem 1849).
- Zwart, B.C.E., *Enkele geschiedkundige aantekeningen ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan der kiesvereeniging Burgerplicht* (Amsterdam 1891).
- Zijlker, J.F., *Volks-souvereiniteit en census, in verband met orde, rust en behoeften der maatschappij* ('s-Gravenhage 1850).

Algemene literatuur

- Aa, A.J. van der (red.), *Biographisch woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijvingen van zoodanige personen, die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland hebben vermaard gemaakt 1-xx1* (Haarlem 1852-1878).
- Aerts, R., *De letterheren. Liberale cultuur in de negentiende eeuw: het tijdschrift De Gids* (Amsterdam 1997).
- Aerts, R., en H. te Velde (red.), *De stijl van de burger. Over Nederlandse burgerlijke cultuur vanaf de middeleeuwen* (Kampen 1998).
- Aerts, R., en H. te Velde, 'De taal van het nationaal besef, 1848-1940', in: N.C.F. van Sas

- (red.), *Vaderland. Een geschiedenis vanaf de vijftiende eeuw tot 1940* (Amsterdam 1999) 391-454.
- Aletrino, L., *Drie Koningen van Nederland. Karakterschetsen van Willem I, Willem II en Willem III* (Amsterdam 1959).
- Aleva, J.J.F., *Delging van staatsschuld* (Leiden 1915).
- Algra, H., *Het wonder van de 19e eeuw. Van vrije kerken en kleine luyden* (Franeker 1965).
- Bank, J.Th.M., *Het roemrijk vaderland. Cultureel nationalisme in Nederland in de negentiende eeuw* ('s-Gravenhage 1990).
- Beaufort, J.A.A.H., *Vijftig jaren uit onze geschiedenis 1868-1918* 1-11 (Amsterdam 1928).
- Berg, J.Th.J. van den, *De toegang tot het Binnenhof. De maatschappelijke herkomst van de Tweede-Kamerleden tussen 1849 en 1970* (Weesp 1983).
- Berghuis, W.H., *Ontstaan en ontwikkeling van de Nederlandse beleggingsfondsen tot 1914* (Assen z.j. [1967]).
- Bierens de Haan, J., *Van Oeconomische Tak tot Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel, 1777-1952* (Haarlem 1952).
- Blok, D.P. e.a., (red.), *Algemene Geschiedenis der Nederlanden x-xiii* (Haarlem 1977).
- Blok, L., 'Rond de kieswet van 1850: gedane zaken namen geen keer', in: *Figuren en figuraties. Acht opstellen aangeboden aan J.C. Boogman* (Groningen 1979) 155-167.
- Blok, L., *Stemmen en kiezen. Het kiesstelsel in Nederland in de periode 1814-1850* (Groningen 1987).
- Blok, L., 'Van eene wettelijke fictie tot eene waarheid. Beschouwingen over kiesstelsel en kiesrecht in Nederland in de eerste helft van de negentiende eeuw', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 92 (1979) 391-412.
- Blok, L., en J.M.M. de Meere, 'Welstand, ongelijkheid in welstand en censuskiesrecht in Nederland omstreeks het midden van de 19e eeuw', *Economisch Sociaal Historisch Jaarboek* 41 (1978) 175-293.
- Blok, P.J., en P.C. Molhuysen (red.), *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek* 1-x (Leiden 1911-1937).
- Boels, H., en Joh. de Vries, 'De thesaurier-generaal in een veranderende wereld', in: J.Th. de Smidt e.a. (red.), *Van tresorier tot thesaurier-generaal. Zes eeuwen financieel beleid in handen van een hoge Nederlandse ambtsdrager* (Hilversum 1996) 283-316.
- Boogman, J.C., *Rondom 1848. De politieke ontwikkeling van Nederland 1840-1858* (Bussum 1978).
- Bornewasser, J.A., 'Ministeriële verantwoordelijkheid vóór en na 1848', in: *Vaderlands verleden in veelvoud. Opstellen over de Nederlandse geschiedenis na 1500* 1-11 ('s-Gravenhage 1980 (2e herz. dr.)) 11, 71-99.
- Borrie, G.W.B., *Pieter Lodewijk Tak (1848-1907). Journalist en politicus* (Assen 1973).
- Bos, G.M., *Mr. S. van Houten. Analyse van zijn denkbelden, voorafgegaan door een schets van zijn leven* (Purmerend 1952).

- Bos, N., 'Agitatie in Limburg, de verhoging van de grondbelasting in het hertogdom in 1865', *De Maasgouw* 108 (1989) 79-95.
- Bos, N., 'De "deftige lui". Elites in Maastricht tussen 1850 en 1890', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 12 (1986) 53-89.
- Bos, N., en R. de Puter, 'De lijsten van de verkiesbaren voor de Eerste Kamer als bron voor elite-onderzoek (1850-1892)', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 14 (1988) 412-439.
- Bos, N.J.P.M., 'Vermogensbezitters en bevoorrechte belastingbetalers in de negentiende eeuw', in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 105 (1990) 553-577.
- Bos, N.J.P.M., 'Belastingen als bron voor economische en sociale geschiedenis in de tweede helft van de negentiende eeuw, met bijzondere aandacht voor Limburg', *Economisch Sociaal Historisch Jaarboek* 54 (1991) 50-101.
- Bos, N.J.P.M., *Notabele ingezetenen. Historische studies over Nederlandse elites in de negentiende eeuw* (Brunssum 1995).
- Bos, N.J.P.M., en R.C.J. van Maanen, *Fiscale bronnen: structuur en onderzoeksmogelijkheden* (Zutphen 1993).
- Bos, R.W.J.M., 'Kapitaal en industrialisatie in Nederland tijdens de negentiende eeuw', *Afdeling Agrarische Geschiedenis Bijdragen* 22, 89-105.
- Bosch Kemper, J. de, *Geschiedenis van Nederland na 1830* 1-v (Amsterdam 1873-1882).
- Boschloo, T.J., *De productiemaatschappij. Liberalisme, economische wetenschap en het vraagstuk der armoede in Nederland 1800-1875* (Hilversum 1989).
- Boterman, F., en P. de Rooy, *Op de grens van twee culturen. Nederland en Duitsland in het Fin de Siècle* (z.p. 1999).
- Brugmans, I.J., 'De financiële crisis van 1844', in: I.J. Brugmans, *Welvaart en historie. Tien studiën* ('s-Gravenhage 1950) 61-75.
- Bymholts, B., *Geschiedenis der arbeidersbeweging in Nederland* 1-11 (Amsterdam 1976 [1894]).
- Colenbrander, H.T., *Willem II Koning der Nederlanden* (Amsterdam 1938).
- Collini, S., *Public Moralists. Political thought and intellectual life in Britain 1850-1930* (Oxford 1993).
- Cramer, N., '1840-1940, honderd jaar controle: preventief of repressief toezicht? Assepoes onder de Hoge Colleges van Staat', in: P.J. Margry, E.C. van Heukelom, A.J.R.M. Linders (red.), *Van Camere vander Rekeningen tot Algemene Rekenkamer. Zes eeuwen Algemene Rekenkamer. Gedenkboek bij het 175-jarig bestaan van de Algemene Rekenkamer* ('s-Gravenhage 1989) 207-249.
- Cramer, H., 'Het Kabinet der Koningin 1841-1991. Een staatkundig-historische schets', in: N. Cramer e.a., *Het Kabinet der Koningin. Geschiedenis van het instituut en het huis aan de Korte Vijverberg* ('s-Gravenhage 1991) 11-62.
- Crossick, G., en H.-G. Haupt, *The Petite Bourgeoisie in Europe 1780-1914* (Londen 1995).
- Dillen, J.G., 'Omstandigheden en psychische factoren in de economische geschiedenis van Nederland', in: G.A.M. Beekelaar e.a. (red.), *Vaderlands verleden in*

- veelvoud. *Opstellen over de Nederlandse geschiedenis na 1500 I-II* ('s-Gravenhage 1975) II, 337-363.
- Doedens, A. (red.), *Autoriteit en strijd. Elf bijdragen tot de geschiedenis van collectief verzet in de Nederlanden, met name in de eerste helft van de negentiende eeuw* (Amsterdam 1981).
- Douwes, G.F.J., *Staatkundige geschiedenis van Nederland 1849-1906* (Amsterdam 1906 (3e dr.)).
- Dudink, S., *Deugdzzaam liberalisme. Sociaal-liberalisme in Nederland 1870-1901* (Amsterdam 1997).
- Duijvendak, M.G.J., en J.J. de Jong, *Eliteonderzoek: rijkdom, macht en status in het verleden* (Zutphen 1993).
- Eerde-Kooy, N. van, *De hoogstaangeslagenen van 1850. Van 'oude aanzienlijken' en 'nieuwe welgestelden'* (onuitgegeven doctoraalscriptie Sociologisch Instituut, Universiteit van Amsterdam 1988).
- Elout, C.K., 'Het einde der liberale periode. Goeman Borgesius en Pierson', in: C.K. Elout, *Figuren en momenten uit de politiek van Wilhelmina's tijd* (Amsterdam 1938) 7-13.
- Esveld, N.E.H. van, *Treub. Over de drempel der nieuwe samenleving* (Assen 1958).
- Ette, A.J.H. van, *Onze ministers sinds 1798* (Alphen a/d Rijn 1948).
- Faassen, M. van, 'Het dagboek: een bron als alle andere?', *Theoretische geschiedenis* 18 (1991) 3-17.
- Fasseur, C., *De weg naar het paradijs en andere Indische geschiedenissen* (Amsterdam 1991).
- Fasseur, C., 'Een koloniale paradox. De Nederlandse expansie in de Indonesische archipel in het midden van de negentiende eeuw (1830-1870)', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 92 (1979) 162-186.
- Fasseur, C., *Kultuurstelsel en koloniale baten. De Nederlandse exploitatie van Java 1840-1860* (Leiden 1975).
- Fockema Andreae, S.J., en H. Hardenberg (red.), *500 jaren Staten-Generaal in de Nederlanden. Van Statenvergadering tot volksvertegenwoordiging* (Assen 1964).
- Fritschy, J.M.F., *De patriotten en de financiën van de Bataafse Republiek. Hollands krediet en de smalle marges voor een nieuw beleid (1795-1801)* (z.p. 1988).
- Fritschy, W., 'De "smalle marges" voor een revolutionair fiscaal beleid', in: *Fiscaliteit in Nederland. 50 jaar Belastingmuseum 'Prof. Dr. Van der Poel'* (Zutphen en Deventer 1987) 93-107.
- Fritschy, W., 'Overheidsfinanciën als uiting van het "institutioneel onvermogen" van de achttiende eeuwse republiek?', *Economisch Sociaal Historisch Jaarboek* 48 (1985) 19-47.
- Fritschy, W., 'Staatsvorming en financieel beleid onder Willem I', in: C.A. Tamse en E. Witte (red.), *Staats- en natievorming in Willem I's Koninkrijk (1815-1830)* (Brussel 1992) 215-236.
- Fritschy, W., 'Taxation in Britain, France and the Netherlands in the eighteenth century', *Economic and social history in the Netherlands* 11 (Amsterdam 1991) 57-79.

- Fritschy, W., en R.H. van der Voort, 'De Nederlandse staatsbegrotingen 1798-1914', in: *Broncommentaren 1* ('s-Gravenhage 1994) 1-118.
- Gelder, W. de, *De regering en het negenmannenvoorstel 1844-1845*. Utrechtse Historische Cahiers 8 (1987) II.
- Giele, J., 'De oppositie der "volksmannen" (1850-1869)', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 1 (1975) 171-218.
- Giele, J.J., *De pen in aanslag. Revolutionairen rond 1848* (Bussum 1968).
- Goedhart, C., 'Anderhalve eeuw gemeentefinanciën in ons Koninkrijk', in: W.J. Wieringa e.a. (red.), *Bedrijf en samenleving. Economisch-historische studies* (Alphen a/d Rijn en Brussel 1967) 65-85.
- Gleichman, J.G., *Mr. F.A. van Hall als minister. Mededeelingen en herinneringen* (Amsterdam 1904).
- Graaf, A. de, *Allard, Hendrik en Nicolaas Pierson. Portretten* (Zeist 1929).
- Grapperhaus, F.H.M., *Fiscaal beleid in Nederland van 1800 tot na 2000* (Deventer 1997).
- Griffiths, R.T., *Achterlijk, Achter of Anders? Aspecten van de economische ontwikkeling van Nederland in de 19e eeuw* (Amsterdam 1980).
- Griffiths, R.T., 'The creation of a National Dutch Economy: 1795-1909', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 95 (1982) 513-537.
- Griffiths, R.T., en J. de Meere, 'The growth of the Dutch economy in the nineteenth century: back to basics?', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 96 (1983) 563-572.
- Groot, F., *Rooms en, rechtzinnigen en nieuwlichters. Verzuiling in een Hollandse platelandsgemeente, Naaldwijk 1850-1930* (Hilversum 1992).
- Grotenhuis, A.L.J., 'Hoe inspirerend is Pierson?', in: J. Verburg, N.H. de Vries en O.I.M. Ydema (red.), *Liberales gifte. Vriendenbundel Ferdinand Grapperhaus* (Deventer 1999) 149-157.
- Haan, I. de, en H. te Velde, 'Vormen van politiek. Veranderingen van de openbaarheid in Nederland 1848-1900', *Bijdragen en Mededeelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 111 (1996) 167-200.
- Harris, J., *Private lives, public spirit. A social history of Britain 1870-1914* (Oxford 1993).
- Harris, J., en P. Thane, 'British and European bankers, 1880-1914: an aristocratic bourgeoisie?', in: P. Thane, G. Crossick en R. Floud (red.), *The power of the past. Essays for Eric Hobsbawm* (Cambridge 1984) 215-234.
- Hart, M. 't, 'Public loans and money-lenders in the seventeenth century Netherlands', *Economic and social history in the Netherlands 1* (Amsterdam 1989) 119-139.
- Hart, M.C. 't, *The making of a bourgeois state. War, politics and finance during the Dutch revolt* (Manchester en New York 1993).
- Hart, M. 't, J. Jonker en J.L. van Zanden (red.), *A financial history of the Netherlands* (Cambridge 1997).
- Hobsbawm, E.J., *Natie en nationalisme sedert 1780. Streven, mythe en werkelijkheid* (Amsterdam 1994).
- Homburg, E., 'Personele belastingen en sociale stratificatie: De invloed van de woonplaatsomvang', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 14 (1988) 311-320.

- Hoogerwerf, A., *Protestantisme en progressiviteit. Een politicologisch onderzoek naar opvattingen van Nederlandse protestanten over verandering en gelijkheid* (Meppel z.j.).
- Horlings, E., en J.P. Smits, 'The quality of life in the Netherlands 1800–1913. Experiments in measurement and aggregation', in: J. Komlos en J. Baten (red.), *The biological standard of living in comparative perspective* (Stuttgart 1998) 323–343.
- Houtte, J.A. van, J.F. Niermeyer, J. Presser e.a. (red.), *Algemene Geschiedenis der Nederlanden x en xi* (Utrecht en Antwerpen 1955).
- Huizinga, J.J., *J. Heemskerk Azn. (1818–1897). Conservatief zonder partij* (Harlingen 1973).
- Janssen Perio, E.M., 'Liberaler perikelen. De liberale kiesvereniging "Burgerplicht" te Rotterdam 1868–1879', *Tijdschrift voor Geschiedenis* (1956) 172–195.
- Jensma, G., *Het rode tasje van Salverda. Burgerlijk bewustzijn en Friese identiteit in de negentiende eeuw* (Leeuwarden 1998).
- Jong, J. de, *Van batig slot naar ereschuld. De discussie over de financiële verhouding tussen Nederland en Indië en de hervorming van de Nederlandse koloniale politiek, 1860–1900* (z.p. 1989).
- Jong, R. de, *Van standspolitiek naar partijloyaliteit. Verkiezingen voor de Tweede Kamer 1848–1887* (Hilversum 1999).
- Kannegieter, J.Z., 'Het belastingoproer te Amsterdam in 1835', in: J.Z. Kannegieter, *Historische studiën en schetsen* (Amsterdam z.j. [1946]) 129–184.
- Kikkert, J.G., *Koning Willem III* (Utrecht 1990).
- Klinkert, W., *Het vaderland verdedigd. Plannen en opvattingen over de verdediging van Nederland 1874–1914* ('s-Gravenhage 1992).
- Kluit, M.E., *Het Protestantse Réveil in Nederland en daarbuiten 1815–1952* (Amsterdam 1970).
- Knuttel, W.P.C., *Catalogus van de pamflettenverzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag I–IX* ('s-Gravenhage 1889–1920).
- Kossmann, E.H., *De lage landen 1780/1980. Twee eeuwen Nederland en België I–II* (Amsterdam en Brussel 1986).
- Kuiper, Y., *Adel in Friesland 1780–1880* (Groningen 1993).
- Kuitenbrouwer, M., 'N.G. Pierson en de koloniale politiek, 1860–1909', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 94 (1981) 1–28.
- Laar, H.J.M. van de, *Opperbankier en wetenschapsman. Willem Cornelis Mees 1813–1884* ('s-Gravenhage 1978).
- Lager, J.L. de, *De bank van de gulden. Organisatie en personeel van De Nederlandsche Bank 1814–1989* (Amsterdam 1989).
- Leenders, J.M.M., *Benauwde verdraagzaamheid, hachelijk fatsoen. Families, standen en kerken te Hoorn in het midden van de negentiende eeuw* (z.p. z.j. [1991]).
- Leenders, J., 'De lof der kleurloosheid. Een kiezersvereniging, 1867–1886', *Holland* 28 (1996) 38–51.
- Lente, D. van, *Techniek en ideologie. Opvattingen over de maatschappelijke betekenis van technische vernieuwingen in Nederland, 1850–1920* (Groningen 1988).

- List, G.A. van der, en P.G.C. van Schie (red.), *Van Thorbecke tot Telders. Hoofdpersonen uit de geschiedenis van het Nederlands liberalisme vóór 1940* (Assen en Maastricht 1993).
- Loo, L.F. van, 'Den arme gegeven...' *Een beschrijving van armoede, armenzorg en sociale zekerheid in Nederland, 1784-1965* (Meppel 1987 (2e dr.)).
- Maar wat is het toch voor eene courant? *De Arnhemsche? Opstellen over de Arnhemsche Courant 1830-1850* (Arnhem 1981).
- Maarseveen, J.G.S.J. van, *Nicolaas Gerard Pierson. Handelsman, Econoom en Bankier. Eerste periode 1839-1877* (z.p. 1981).
- Maarseveen, J.G.S.J. van, 'Gemeentelijke belastingen in de twintigste eeuw', in: W. Fritschy, J.K. Postma en J. Roelevink (red.), *Doel en middel. Aspecten van financieel overheidsbeleid in de Nederlanden van de zestiende eeuw tot heden* (Amsterdam 1995) 167-195.
- Maarseveen, J.G.S.J. van, 'De geschiedenis van het CBS in vogelvlucht', in: J.G.S.J. van Maarseveen en R. Scheijnders (red.), *Welgeteld een eeuw* (Amsterdam 1999) 13-45.
- Maarseveen, J.G.S.J. van, 'Gevraagd en gegeven. Het verzamelen van statistische gegevens', in: J.G.S.J. van Maarseveen en R. Scheijnders (red.), *Welgeteld een eeuw* (Amsterdam 1999) 47-61.
- Mandele, K.E. van der, *Het liberalisme in Nederland. Schets van de ontwikkeling in de negentiende eeuw* (Arnhem 1933).
- Marx, K., en F. Engels, *Het Communistisch Manifest* (Amsterdam 1988 (18e dr.)).
- Mayeur, J., en M. Reberlioux, *The Third Republic from its Origin to the Great War, 1871-1914* (Cambridge 1984).
- McCord, N., *British history* (Oxford 1991).
- Meere, J.J.M. de, *Economische ontwikkeling en levensstandaard in Nederland gedurende de eerste helft van de negentiende eeuw. Aspecten en trends* ('s-Gravenhage 1982).
- Meere, J.M.M. de, 'Inkomensgroei en -ongelijkheid te Amsterdam 1877-1940' *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 13 (1979) 3-46.
- Messing, F.A.M., *Werken en leven in Haarlem (1850-1914). Een sociaal-economische geschiedenis van de stad* (Amsterdam 1972).
- Meyer, W., J.W.B. van Overhagen en P. de Wolff, 'De financiën van de Nederlandse provinciën en gemeenten in de periode 1850-1914', *Economisch Sociaal Historisch Jaarboek* 33 (1971) 27-66.
- Mitchell, A., *The German influence in France after 1870. The Formation of the French Republic* (Chapel Hill 1979).
- Mooij, J., *Denken over welvaart. Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde 1849-1994* (Utrecht 1994).
- Oud, P.J., *Honderd jaren. Een eeuw van staatkundige vormgeving in Nederland 1840-1940*. (Assen 1982 (8e herz. dr.)).
- Overhagen, J.W.B. van, en P. de Wolff, 'De financiën van de Nederlandse rijksoverheid in de periode 1850-1914', *Economisch Historisch Jaarboek* 32 (1969) 206-234.

- Palmowski, J., *Urban liberalism in imperial Germany. Frankfurt am Main, 1866–1914* (Oxford 1999).
- Pfeil, T., 'Tot redding van het vaderland'. *Het primaat van de Nederlandse overheidsfinanciën in de Bataafs-Franse tijd 1795–1810*. Amsterdam 1998.
- Popta, K.B. van, 'Staatsschuld en consolidatiebeleid in Nederland in de periode 1814–1994', *Nederlands Economisch Historisch Archief Jaarboek* 57 (1994) 159–205.
- Puchinger, G., 'Minister-president Ae. Mackay', in: Th.B.F.M. Brinkel, J. de Bruijn, A. Postma (red.), *Het kabinet-Mackay. Opstellen over de eerste christelijke coalitie (1888–1891)* (Baarn 1990) 59–89.
- Pugh, M., *State and Society. British Political & Social History 1870–1992* (Londen 1994).
- Raalte, E. van, 'Over het begin en het einde van het Kabinet v. Tienhoven-Tak v. Poortvliet', *Themis* (1929) 1–14.
- Randeraad, N., 'Gemeenten tussen wet en werkelijkheid', in: N.C.F. van Sas en H. te Velde (red.), *De eeuw van de Grondwet. Grondwet en politiek in Nederland, 1789–1917* (Deventer 1998) 246–265.
- Riel, H. van, *Geschiedenis van het Nederlands liberalisme in de negentiende eeuw*. Bezorgd door J.A. Bruggeman (Assen 1982).
- Riemens, H., *De financiële ontwikkeling van Nederland* (Amsterdam 1949).
- Robijns, M.J.F., *Radicalen in Nederland (1840–1851)* (Leiden 1967).
- Roebroek, J.M., en M. Hertogh, 'De beschavende invloed des tijds.' *Twee eeuwen sociale politiek, verzorgingsstaat en sociale zekerheid in Nederland* (z.p. 1998).
- Rooy, P. de, 'Een hevig gewarrel. Humanitair idealisme en socialisme in Nederland rond de eeuwwisseling', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 106 (1991) 625–640.
- Rooy, P. de, "'Padvindes in den doolhof van het moderne leven'", in: H. Beunders e.a., *Opmaat van een nieuwe eeuw. Hoofdstukken uit het Nederlandse fin de siècle* (Amsterdam 1995) 50–71.
- Santen, J.H. von, 'De Amstelsociëteit: liberale organisatie in Nederland in de jaren 1846–1851', in: *Figuren en figuraties. Acht opstellen aangeboden aan J.C. Boogman* (Groningen 1979) 113–154.
- Sas, N.C.F. van, 'Fin-de-siècle als nieuw begin. Nationalisme in Nederland rond 1900', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 106 (1991) 595–609.
- Sas, N. van, 'Van anti-kraten en burgerheren. Het Nederlandse liberalisme tussen beweging en behoud', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 107 (1994) 55–67.
- Schama, S., 'The exigencies of war and the politics of taxation in the Netherlands 1795–1810', in: J.M. Winter (red.), *War and economic development. Essays in memory of David Jolsin* (Cambridge 1975) 103–138.
- Schmidt, C., *Om de eer van de familie. Het geslacht Teding van Berkhout 1500–1950 een sociologische benadering* (Amsterdam 1986).
- Scholl, S.H., *Het liberalisme bij Mr. G.K. van Hogendorp, Mr. J.R. Thorbecke en Mr. S. van Houten* (Tilburg 1947).

- Scholten, M.E., 'De vereniging "Belastingstelsel"', in: *Groningse volksalmanak voor het jaar 1953* (Groningen 1953) 121-129.
- Schuttevaer, H., en J.G. Detiger, *Anderhalve eeuw belastingen* (Deventer en Antwerpen 1964).
- Schijf, H., 'Deftige straten en villaparken. Segregatie en wijken voor welgestelden in negentiende-eeuwse Nederlandse steden', in: C.I. Cruson en J. Donkers (red.), *De stad. Beheersing van de stedelijke ruimte* (z.p. z.j.) 52-69.
- Secker, W.P., *Ministers in beeld. De sociale en functionele herkomst van de Nederlandse ministers (1848-1990)* (z.p. z.j. [1991]).
- Smeets, M.J.H., *De ontwikkeling van de inkomstenbelasting* (Tilburg 1946).
- Smeets, M.J.H., 'Voorlopers van de draagkracht-heffingen', in: *Tractatus Tributarii. Opstellen op belastinggebied aangeboden aan Prof. Dr P.J.A. Adriani* (Haarlem 1949) 45-91.
- Soltow, L., en J.L. van Zanden, *Income and wealth inequality in the Netherlands 16th-20th century* (Amsterdam 1998).
- Spoormans, H., 'Vrijheid en gezag. "Vrijheid" in het politieke denken in de tweede helft van de negentiende eeuw', in: E.O.G. Haitsma Mulier en W.R.E. Velema (red.), *Vrijheid. Een geschiedenis van de vijftiende tot de twintigste eeuw* (Amsterdam 1999) 325-356.
- Spork, R., 'De discussie over het remplaçantenstelsel in Nederland 1873-1898', *De Negentiende Eeuw* 9 (1985) 49-64.
- Stevens, Th.A., 'Begrotingsnormering 1814-1939', *Economisch Sociaal Historisch Jaarboek* 39 (1976) 101-147.
- Stone, J.F., *The Search for Social Peace. Reform Legislation in France, 1890-1914* (Albany 1985).
- Stuurman, S., 'De politieke wetenschap en de geschiedenis', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 101 (1988) 626-642.
- Stuurman, S., 'Het einde van de produktieve deugd', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 106 (1991) 610-624.
- Stuurman, S., *Wacht op onze daden. Het liberalisme en de vernieuwing van de Nederlandse staat* (Amsterdam 1992).
- Stuurman, S., '1848: revolutionary reform in the Netherlands', *European History Quarterly*, 21 (1991) 445-480.
- Suttorp L.C., F.A. van Hall en zijne constitutioneele beginselen (Amsterdam 1932).
- Taal, G., *Liberalen en radicalen in Nederland, 1872-1901* ('s-Gravenhage 1980).
- Talsma, J., Geeft met verschuldigde eerbied te kennen. Petities over kiesstelsel en kiesrecht uit de periode 1848-1850', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 92 (1977) 438-451.
- Talsma, J., *Vijf historische en rechtshistorische studies over het recht van petitie, verzoekschriften aan de Tweede Kamer en het ombudsmanvraagstuk; Nederland, 1795-1983* (Arnhem 1989).
- Tamse, C.A. (red.), *Nassau en Oranje in de Nederlandse geschiedenis* (Alphen a/d Rijn 1979).

- Tex, U. den, 'Een geheime vriendenkring met politieke doelen. Netwerken in 1848', *Vrij Nederland* (2 mei 1998) 42-45.
- Teijl, J., 'Nationaal inkomen van Nederland in de periode 1850-1900', *Economisch Sociaal Historisch Jaarboek* 34 (1971) 232-262.
- Tijn, Th. van, 'De wording van de moderne politieke-partijorganisaties in Nederland', in: *Vaderlands verleden in veelvoud. Opstellen over de Nederlandse geschiedenis na 1500* ('s-Gravenhage 1975) II, 590-601.
- Tijn, Th. van, 'Den werkman het gevoel van verlaten zijn ontnemen. De progressief-liberalen in Nederland en het sociale vraagstuk (ca. 1870-1896)', in: G.J. Schutte (red.), *Een arbeider is zijn loon waardig* ('s-Gravenhage 1991) 181-201.
- Tijn, Th. van, 'Op de drempel van een nieuwe tijd: Nederland omstreeks 1870', in: C.B. Wels e.a. (red.), *Vaderlands verleden in veelvoud. Opstellen over de Nederlandse geschiedenis na 1500. Deel II: 19e en 20e eeuw* ('s-Gravenhage 1980 (2e herz. dr.)) 129-161.
- Tijn, Th. van, 'The party structure of Holland and the outer provinces in the nineteenth century', in: *Vaderlands verleden in veelvoud. Opstellen over de Nederlandse geschiedenis na 1500* ('s-Gravenhage 1980 (2e herz. dr.)) II, 100-128.
- Tijn, Th. van, 'Tien jaren liberale oppositie in Amsterdam (1844-1854)', *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden* 17 (1963) 181-204, 293-327.
- Tijn, Th. van, *Twintig jaren Amsterdam. De maatschappelijke ontwikkeling van de hoofdstad, van de jaren '50 der vorige eeuw tot 1876* (Amsterdam 1965).
- Tijn, Th. van, en W.M. Zappey, 'De negentiende eeuw', in: J.H. van Stuijvenberg (red.), *De economische geschiedenis van Nederland* (Groningen 1977) 201-260.
- Vanvugt, E., *Wettig opium. 350 jaar Nederlandse opiumhandel in de Indische archipel* (Haarlem 1985).
- Veer, P. van 't, *De Atjeh-oorlog* (Amsterdam 1969).
- Veer, P. van 't, *Geen blad voor de mond* (Amsterdam 1958).
- Velde, H. te, *Gemeenschapszin en plichtsbef. Liberalisme en nationalisme in Nederland 1870-1918* (z.p. 1992).
- Velde, H. te, 'Kappeyne tegen Kuyper of de principes van het politieke spel', in: H. te Velde en H. Verhage (red.), *De eenheid en de delen. Zuilvorming, onderwijs en natievorming in Nederland 1850-1900* (Amsterdam 1996) 121-133.
- Velde, H. te, 'Van grondwet tot grondwet. Oefenen met parlement, partij en schaalvergroting 1848-1917', in: R. Aerts e.a., *Land van kleine gebaren. Een politieke geschiedenis van Nederland 1780-1990* (Nijmegen 1999), 99-175.
- Verburg, J., 'Een gesplitste inkomstenbelasting. De vermogens- en bedrijfsbelastingen van minister Pierson', in: *Fiscaliteit in Nederland. 50 jaar Belastingmuseum 'Prof. Dr. Van der Poel'* (Zutphen en Deventer 1987) 137-151.
- Verburg, M.E., *Koningin Emma. Regentes van het koninkrijk* (Baarn 1989).
- Vermaat, A.J., J.J. Klant en J.R. Zuidema (red.), *Van liberalisten tot instrumentalisten, anderhalve eeuw economisch denken in Nederland* (Leiden en Antwerpen 1987).
- Verstegen, S.W., 'Een der dragelijkste middelen. De politieke discussies in de Tweede Kamer over de belasting op het recht van successie in de periode 1817-1878', in:

- W. Fritschy, J.K.T. Postma en J. Roelevink (red.), *Doel en middel. Aspecten van financieel overheidsbeleid in de Nederlanden van de zestiende eeuw tot heden* (Amsterdam 1995) 151–165.
- Verstegen, W. 'National wealth and income from capital in the Netherlands, c. 1805–1910', *Economic and social history in the Netherlands* VII (Amsterdam 1996) 73–108.
- Viersen, J., *Minister Mr. P.P. van Bosse en de fiscale wetgeving rond het midden van de 19e eeuw* (z.p. z.j. [1997]).
- Voort, R.H. van der, *Overheidsbeleid en overheidsfinanciën in Nederland 1850–1913* (z.p. 1994).
- Voorthuijsen, W.D., 'De afschaffing van het Nederlandse patentrecht', in: W.J. Wieringa e.a. (red.), *Bedrijf en samenleving. Economisch-historische studies* (Alphen a/d Rijn en Brussel 1967) 263–273.
- Vrankrijker, A.C.J. de, *Belastingen in Nederland 1848–1893. De strijd om de modernisering van het stelsel* (Haarlem 1967).
- Vrankrijker, A.C.J. de, *Geschiedenis van de belastingen* (Bussum 1969).
- Vries, B. de, 'Amsterdamse vermogens en vermogensbezitters, 1855–1875', *Afdeling Agrarische Geschiedenis Bijdragen* 28 (1986) 199–215.
- Vries, B. de, *Electoraat en elite. Sociale structuur en sociale mobiliteit in Amsterdam 1850–1895* (Amsterdam 1986).
- Vries, F. de, 'Honderd jaar theoretische economie', *De Economist* 100 (1952) 828–879.
- Vries, J. de, 'Het censuskiesrecht en de welvaart in Nederland 1850–1917', *Economisch Sociaal Historisch Jaarboek* 34 (1971) 178–231.
- Vries, Joh. de, *Een eeuw vol effecten. Historische schets van de Vereniging voor de Effectenhandel en de Amsterdamse Effectenbeurs 1876–1976* (z.p. z.j.).
- Wal, S.L. van der, 'De Nederlandse expansie in Indonesië in de tijd van het modern imperialisme: de houding van de Nederlandse regering en de politieke partijen', in: C. Fasseur (samenst.), *Geld en geweten. Een bundel opstellen over anderhalve eeuw Nederlands bestuur in de Indonesische archipel* 1–11 ('s-Gravenhage 1980) 1, 200–208.
- Webber, C., en A. Wildavsky, *A history of taxation and expenditure in the Western world* (New York 1986).
- Welderen Rengers, W.J. van, *Schets eener parlementaire geschiedenis van Nederland van 1849 tot 1901* 1–v ('s-Gravenhage 1948 (4e uitg. dr.)).
- Wilterdink, N.A., *Vermogensverhoudingen in Nederland. Ontwikkelingen sinds de negentiende eeuw* (Amsterdam z.j. [1984]).
- Wolffram, D.J., *Bezwaarden en verlichten. Verzuiling in een Gelderse provincie stad. Harderwijk 1850–1925* (Amsterdam 1993).
- Wijtvliet, C.A.M., *Expansie en dynamiek. De ontwikkeling van het Nederlandse handelsbankwezen 1860–1914* (z.p. z.j. [1993]).
- IJsselmuiden, P.G., *Binnenlandse Zaken en het ontstaan van de moderne bureaucratie in Nederland 1813–1940* (Kampen 1988).
- Zanden, J.L. van, 'De Nederlandse economie in de negentiende eeuw en het Brits model', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 108 (1995) 50–66.

Zanden, J.L. van, 'Economische groei in Nederland in de negentiende eeuw, enkele nieuwe resultaten', *Economisch Sociaal Historisch Jaarboek* 50 (1987) 51-76.

Zanden, J.L. van, en A. van Riel, *Nederland 1780-1914. Staat, instituties en economische ontwikkeling* (Amsterdam 2000).